

Latvijas iedzīvotāju dzīves kvalitātes indekss

Stratēģiskās analīzes komisijas darba grupas atskaite

Dr. Baiba Bela-Krūmiņa

Dr. Pārsla Eglīte

Prof. Edvīns Karnītis

Dr. Mārtiņš Kazāks

Prof. Žaneta Ozoliņa

Prof. Baiba Rivža

Anita Švarckopfa

Prof. Tālis Tīsenkopfs

Uldis Ušackis

Darba grupas koordinators

/E. Karnītis/

Rīga 2006

1 Saturs

1	Saturs.....	2
2	Darba grupas uzdevums un sastāvs	3
3	Iepriekšējās iestrādes	3
4	Pasaules skatījums	5
5	Dzīves kvalitātes analīze: Latvijas skatījums	7
5.1.	Sabiedrības viedoklis: pētījumi un aptaujas	7
5.2.	Prioritārie aspekti: īss apskats.....	9
6	Dzīves kvalitātes vērtēšanas indikatori.....	10
7	Dzīves kvalitātes indekss: aprēķini un rezultāti	12
7.1.	Aspektu un indikatoru īpatsvari dzīves kvalitātes vērtējumā.....	13
7.2.	Dzīves kvalitātes indeksa aprēķins: algoritms un rezultāti	16
8	Latvijas iedzīvotāju aptauja.....	18
8.1.	Aptaujas priekšmets	19
8.2.	Rezultātu analīze: respondentu dzīves vieta.....	19
8.3.	Rezultātu analīze: ar darbu saistītie aspekti.....	20
8.4.	Rezultātu analīze: citi aspekti	23
9	Secinājumi un ieteikumi.....	24
	Atsauces.....	25
	Pielikums: Ekspertu aptaujas anketa.....	27

2 Darba grupas uzdevums un sastāvs

Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2007. – 2013. gadam paredz uzsākt īstenot Latvijas izaugsmes modeļa izvirzīto mērķi – paaugstināt valsts iedzīvotāju dzīves kvalitāti ar uzdevumu tuvojot ES25 vidējam līmenim. Lai regulāri objektīvi izvērtētu sasniegto progresu, parādās nepieciešamība pēc integrēta skaitliska dzīves kvalitātes indeksa aprēķina atbilstoši tieši esošajiem Latvijas apstākļiem un sabiedrības vērtību skalai izmantojot statistiskos datus. Tā kā Stratēģiskās analīzes komisija (turpmāk – Komisija) jau bija iesaistījusies valsts stratēģisko jautājumu praktiskā analīzē, tai skaitā dzīves kvalitātes pētījumos, 2006.g.sākumā tika izveidota *ad hoc* apakškomisija (darba grupa) ar uzdevumu – Latvijas iedzīvotāju dzīves kvalitātes indeksa izstrāde minētajiem mērķiem.

Darba grupas sastāvā tika apvienoti un ar dažādu aktivitātes pakāpi darbu veica:

- *Latvijas izaugsmes modeļa* izstrādes ekspertu grupas dalībnieki – Prof. Žaneta Ozoliņa, Prof. Baiba Rivža, Prof. Edvīns Karnītis;
- zinātnieki, kuri jau bija pētījuši dažādus dzīves kvalitātes aspektus Latvijā – Prof. Tālis Tīsenkopfs, Dr. Baiba Bela-Krūmiņa, Dr. Pārsla Eglīte, Dr. Mārtiņš Kazāks;
- statistiskās informācijas un datu statistiskās apstrādes speciālisti – Anita Švarckopfa, Uldis Ušackis.

Grupas locekļu darbības koordinēšanai notika 8 darba sanāksmes, grupas darbu koordinēja Prof. E. Karnītis.

3 Iepriekšējās iestrādes

Stratēģiskās analīzes komisija izpildot savu uzdevumu – ar starpdisciplināriem, uz nākotni vērstiem pētījumiem veidot ilglaicīgu skatījumu uz Latvijas valsts un sabiedrības attīstību mūsdienu starptautisko procesu kontekstā – 2006. gadā turpina jau iesāktos pētījumus Latvijas iedzīvotāju dzīves kvalitātes izvērtēšanā un stratēģisko risinājumu izstrādāšanu.

2004.g. Komisija, meklējot Latvijas nacionālo interešu formulējumu, sāka pētīt dzīves kvalitāti šī vārda plašā, daudzdimensiju nozīmē, apvienojot ikvienam cilvēkam vitāli nozīmīgos aspektus – labklājību, drošību, ilgtspēju [1]. Savā būtībā dziļi cilvēciskā tieksme uz labāku dzīvi, augstāku dzīves kvalitātes līmeni ir prioritāra katram cilvēkam un līdz ar to visai sabiedrībai. Nav nekādu iemeslu domāt, ka dzīves kvalitāte nākotnē zaudēs savu nozīmību; taisni otrādi, kā attīstības galvenais mērķis uz cilvēku centrētajā nākotnē tā kļūst vēl jo vairāk izteikta.

2005. gadā Komisija piedalījās Latvijas izaugsmes modeļa *Cilvēks pirmajā vietā* [2] izstrādē. Par izaugsmes mērķi modelī ir izvirzīta ikviena Latvijas iedzīvotāja dažādu dzīves kvalitātes aspektu paaugstināšana, un tas ir sasniedzams, aktīvi izmantojot valsts iedzīvotāju uzkrāto zināšanu potenciālu. Labklājību, drošību un ilgtspēju modelis nosaka kā galvenos dzīves

kvalitāti veidojošos faktoros, tos detalizējot ir izvirzīta virkne savstarpēji cieši saistītu aspektu:

- informētība;
- izglītība;
- jaunrade, zinātne un pētniecība, inovācijas, spēja radīt un izmantot jaunas idejas;
- nodarbinātība;
- materiālā labklājība;
- apkārtējās vides aizsardzība;
- materiālo un enerģijas resursu izmantošana;
- infrastruktūras pakalpojumi – elektrības, gāzes, siltuma, ūdens piegāde, elektronisko sakaru, pasta, transporta, atkritumu apstrādes pakalpojumi;
- līdzsvarota reģionu attīstība;
- cilvēkresursi;
- veselība;
- sociālā drošība;
- mājoklis;
- ģimene;
- sabiedrības saliedētība;
- demokrātijas līmeņa paaugstināšana;
- augošs tiesiskuma līmenis;
- fiziskā drošība;
- privātums;
- valsts pārvaldes modernizācija, iedzīvotājiem draudzīgi valsts pārvaldes pakalpojumi;
- ārējās attiecības;
- atvērtība;
- līdzdalība procesos, sava *es* nozīmība;
- izaugsmes stabilitāte;
- Latvijas identitātes saglabāšana;
- kultūra;
- latviešu valodas attīstīšana un funkcionālā pilnveidošana;
- brīvā laika izmantošana un iespējas.

Uzsvērts, ka mērķa sasniegšanai dzīves kvalitātes aspekti jāattīsta koordinēti un līdzsvaroti, ievērojot gan veicamo darbību vienotību un izvēršanu pāri savas nozares, institūcijas, valsts formālajiem ietvariem un robežām, gan arī Latvijas sasaisti ar procesiem partnervalstīs.

2005. g. 26. oktobra plenārsēdē Saeima vienbalsīgi apstiprināja izaugsmes modeli kā konceptuālu dokumentu, kas nosaka uz cilvēku centrētu Latvijas attīstību turpmākajiem 20 – 30 gadiem globālās attīstības kontekstā.

Vienlaikus Komisija 2005. gadā veica pētījumu *Dzīves kvalitāte Latvijā* [3] ar mērķi gūt kompleksu ieskatu dzīves kvalitātes problemātikā un tendencēs mūsdienu Latvijā. Pētījumā tika pārliukotas dzīves kvalitātes definīcijas un teorētiskie skaidrojumi, analizēti dzīves kvalitātes objektīvie rādītāji un to atšķirības dažādās iedzīvotāju grupās un reģionos, labas dzīves subjektīvie modeļi un novērtējumi, pievērsta uzmanība cilvēku rīcībspējas analīzei un konkrētu dzīves uzlabošanas stratēģiju noskaidrošanai. Pētījums iezīmēja ekonomisko situāciju, nodarbinātību, izglītību, ģimeni, mājokli, veselību, sociālo līdzdalību un dialogu, darba un atpūtas laika sadalījumu kā galvenos dzīves kvalitātes rādītājus mūsu valsts iedzīvotāju izpratnē, kuri pamatā nosaka subjektīvos rādītājus – laimes izjūtu, apmierinātību ar dzīvi kopumā un konkrētām dzīves jomām.

Pētījuma ietvaros tika veikta iedzīvotāju aptauja, kura ar atbildēm uz jautājumu *Cik apmierināts vai neapmierināts jūs esiet ar savu pašreizējo dzīvi kopumā?* deva sintētisku subjektīvu dzīves kvalitātes indikatoru Latvijā. 10 ballu sistēmā indikators pēc aptaujas datiem ir 6,1, kas rāda pozitīvu izaugsmi salīdzinot ar 2003.g. līdzīgu aptauju, kas deva indikatoru 5,5.

Dzīves kvalitāte Latvijā šī vārda plašā nozīmē tiek akcentēta arī Komisijas 2005.g. – 2006.g. pētījumā *Latvija un brīva darbaspēka kustība: Īrijas piemērs* [4]. To iemeslu analīze, kas ir pamatā šodienas emigrācijai, parāda blakus ekonomiskajam faktoram kā ļoti nozīmīgu savstarpējo attiecību un zināmas atstumtības iemeslu, sociālā dialoga un līdzdalības iespēju trūkumu, kas kopumā nerada stabilitātes sajūtu par nākotni. Paralēli tam atkal tiek uzsvērtā mājokļa un ģimenes nozīme dzīves kvalitātes izpratnē.

2005. – 2006. g. tiek izstrādāts *Nacionālais attīstības plāns 2007. – 2013. gadam* [5] kā vidēja termiņa plānošanas dokuments, kura funkcionālais uzdevums ir sekmēt līdzsvarotu un ilgtspējīgu valsts attīstību un nodrošināt Latvijas konkurētspējas palielināšanos. Plāna pamatā ir likts izaugsmes modelis. Lai novērtētu plāna izpildi, ir atzīts par nepieciešamu izvirzīt arī kvantitatīvus dzīves kvalitātes kritērijus, kas kopumā ar integrēta dzīves kvalitātes indeksa aprēķinu sniegtu objektīvu vērtējumu par reālo cilvēku dzīves kvalitātes pieaugumu Latvijā.

4 Pasaules skatījums

Kāda ir pasaules prakse, un vai Latvijas apstākļiem un sabiedrības vērtību skalai atbilstoša objektīva dzīves kvalitātes indeksa aprēķiniem var tikt izmantots kāds no esošajiem un globāli izmantojamajiem algoritmiem?

Viens no globālā mērogā populārākajiem pētījumiem jau kopš 1990.g. ir Apvienoto Nāciju Attīstības programmas (UNDP) analītiskais ikgadējais izdevums *Human Development Report* [6], kurš nosaka pasaules valstu iedzīvotāju dzīves līmeni un arī ranžē valstis pēc šī parametra. Tautas attīstības indekss (*The Human Development Index*) ir komplekss koeficients, kurš integrē trīs komponentes:

- cilvēka fizisko eksistenci un veselību – prognozējamais dzīves ilgums attiecīgajā gadā dzimušajiem bērniem;
- iedzīvotāju izglītības un zināšanu līmeni – divu parametru kombinācija: pieaugušo iedzīvotāju rakstpratības (lasīt/rakstīt prasmes) līmenis un visu līmeņu formāli izglītojamo cilvēku daudzums;
- iedzīvotāju materiālo līmeni – pēc pirktspējas paritātes pārrēķināts iekšzemes kopprodukts (IKP) uz vienu iedzīvotāju.

Šāds relatīvi vienkāršs indekss ir labs daudzu pasaules valstu salīdzināšanai (pašlaik pētījums aptver vairāk kā 170 valstis), taču nebūt neaptver galvenās Latvijas iedzīvotāju vērtības un neatbilst mūsu vērtību savstarpējām proporcijām.

Jau plašāku indikatoru spektru ietver ekonomistu apvienības *The Economist Intelligence Unit* 2005. g. piedāvātais dzīves kvalitātes indekss [7]. Arī šis indekss ir tendēts uz dažādu valstu dzīves kvalitātes salīdzināšanu pēc vairākiem kritērijiem:

- materiālā labklājība – pēc pirktspējas paritātes pārrēķināts IKP uz vienu iedzīvotāju;
- veselība – prognozējamais dzīves ilgums attiecīgajā gadā dzimušajiem bērniem;
- politiskā stabilitāte un drošība – ekonomistu apvienības pašizstrādāts valstu reitings;
- ģimene – šķirto laulību daudzums;
- kopienas dzīve – līdzdalība arodbiedrībās un baznīcas apmeklēšana;
- klimats attiecīgajā dzīvesvietā;
- nodarbinātība – bezdarbnieku daudzums;
- politiskās brīvības – subjektīva aptauja;
- dzimumu līdztiesība – vīriešu un sievietes darba apmaksas salīdzinājums.

Arī šis indekss ir derīgs valstu savstarpējai salīdzināšanai, taču Latvijas iedzīvotāju dzīves kvalitātes izmaiņu novērtēšanai atbilst ļoti nosacīti; kā redzams, daļa no kritērijiem ir subjektīvi un mūsu valsts iedzīvotājiem neaktuāli.

Analogi var minēt vēl vairākus analītiskus pētījumus, piem., ES pilsētu dzīves kvalitātes apsekojums [8], ASV dažkārt pielietotie *Calvert-Henderson* indikatorus [9], arī ES situācijas analīze [10], kuri pārsvarā balstās uz subjektīviem aptauju datiem. Samērā daudz autoru saista dzīves kvalitāti ar kādu konkrētu dzīves jomu, populārākās ir materiālā labklājība (ekonomika) [11] un veselība [12]. Šāda pieeja nedod integrētu dzīves kvalitātes indeksu, nemaz nerunājot par tieši Latvijai atbilstošiem indeksa komponentiem un prioritātēm.

Tādēļ darba grupai bija jāizstrādā uz objektīviem statistiskiem datiem balstīts dzīves kvalitātes indekss, kurā ir ietvertas Latvijas sabiedrībai būtiskās prioritātes mūsu apstākļiem atbilstošā proporcijā, un kurš dod iespēju maksimāli objektīvi definēt sasniegtās dzīves kvalitātes ikgadējās salīdzinošās izmaiņas.

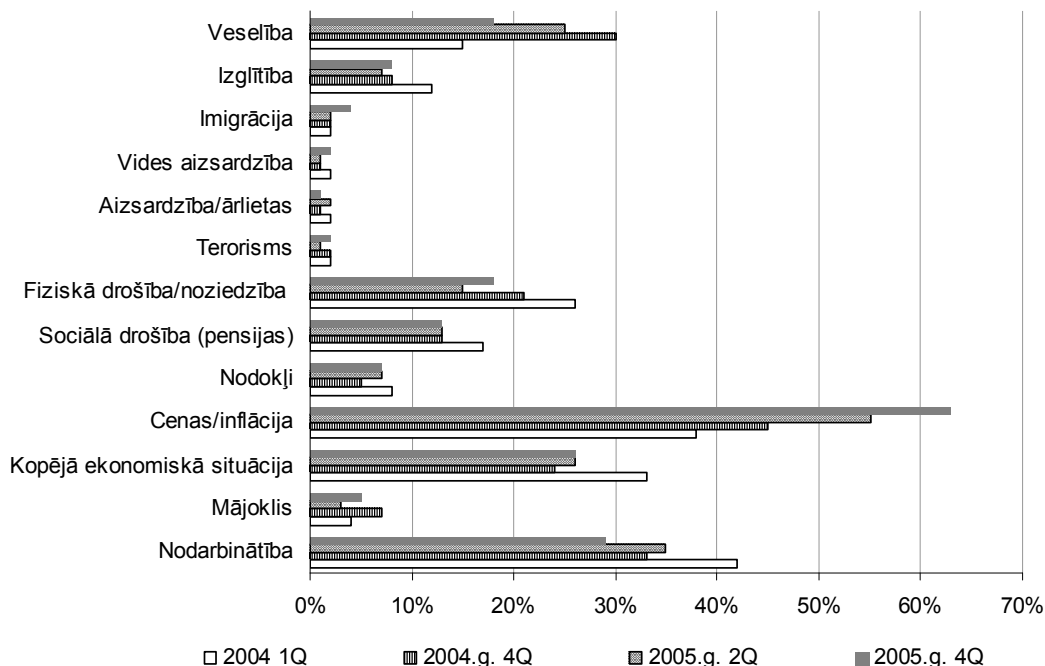
5 Dzīves kvalitātes analīze: Latvijas skatījums

5.1. Sabiedrības viedoklis: pētījumi un aptaujas

Izaugsmes modelī ir minēti 28 dzīves kvalitātes aspekti, dabisks jautājums ir par to īpatsvaram kopējā dzīves kvalitātes vērtējumā. Pilnīgi dabiski, ka daļa no viņiem ir būtiski un ar lielu īpatsvaru visai sabiedrībai, kamēr citi ir nozīmīgi atsevišķām cilvēku kopienām, taču sabiedrībai kopumā mazāk svarīgi. Dzīves kvalitātes izmaiņu novērtējumam svarīgi ir tieši pirmie, tāpēc indeksa izstrādei ir jādefinē Latvijas iedzīvotājiem nozīmīgākie aspekti.

Sabiedriskās domas aptaujas par prioritārajiem dzīves kvalitātes aspektiem un darbībām dzīves kvalitātes uzlabošanai tiek veiktas regulāri. Kā plašākās var minēt divas reizes gadā *Eurobarometer* veiktās aptaujas visās ES valstīs [13].

Zīm.1. parādītas Latvijas aptaujāto iedzīvotāju atbildes uz jautājumu: *Kuri ir divi pašlaik paši nozīmīgākie jautājumi Latvijā?* Problēmu nozīmīgums, protams, ir mainīgs; visskaidrāk to parāda cenu/inflācijas problēma pēc iestāšanās ES, kas precīzi atbilst cenu kāpuma līmenim valstī. Taču redzams, ka nozīmīgāko aspektu grupa uzdoto problēmu kopā paliek nemainīga, kamēr pārējie jautājumi (apkārtējā vide, ārlietas/aizsardzība, terorisms, imigrācija) Latvijā netiek uzskatīti par nozīmīgiem. Pie tam arī piedāvājumam nosaukt vēl kādu aktuālu jautājumu ir atsaukušies 1-2% aptaujāto, kas norāda, ka svarīgāko aspektu kopa principā ir pārklāta.

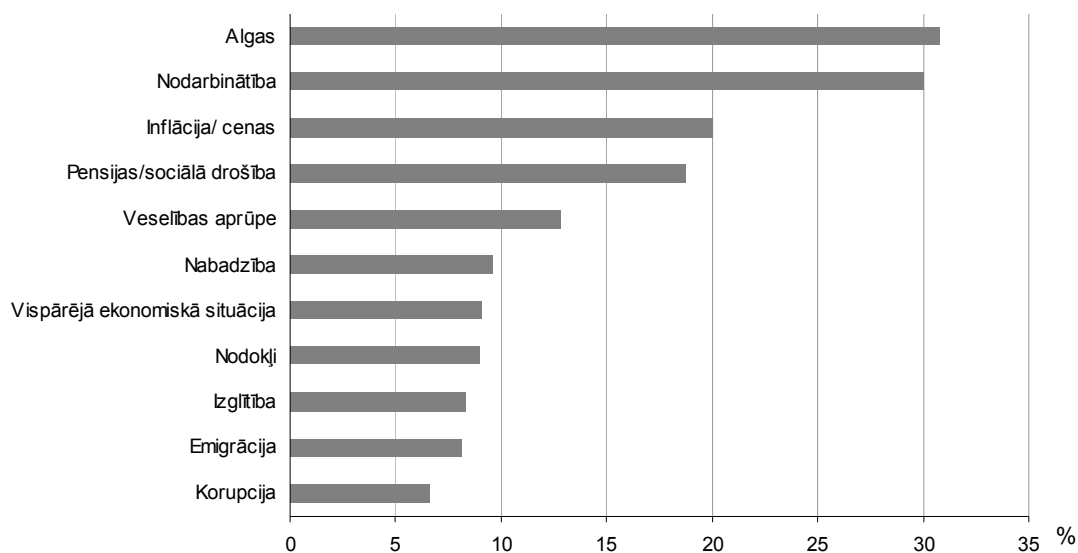

Zīm. 1. Nozīmīgākie jautājumi Latvijā. Eurobarometer aptaujas 2004. – 2005.g.

Jāatzīmē, ka Latvijas iedzīvotāju prioritātes ir atšķirīgas no citu valstu prioritāšu saraksta. Tā Dānijā, Igaunijā, Īrijā, Lietuvā, Lielbritānijā saraksta virsotnē (2005.g. 4Q) ir fiziskā drošība, Nīderlandē – terorisms, Spānijā – imigrācija, bet lielākajā daļā ES valstu – nodarbinātība.

Tātad problēmu īpatsvars un akcenti, kam pievēršama lielākā uzmanība dzīves kvalitātes paaugstināšanai attiecīgajā valstī, būtiski atšķiras. Tas lieku reizi parāda nepieciešamību veidot tieši Latvijas prioritātēm un mūsu sabiedrības izpratnei atbilstošu dzīves kvalitātes indeksu.

Līdzīgu aktuālo jautājumu ranžējumu ir devuši SIA *Latvijas fakti* respondenti 2006.g. februārī, atbildot uz lūgumu nosaukt trīs problēmas, kuras Latvijas valdībai būtu jārisina kā pirmās (zīm. 2.).

Zīm. 2. Prioritārās problēmas. *Latvijas fakti* aptauja, 2006.g.

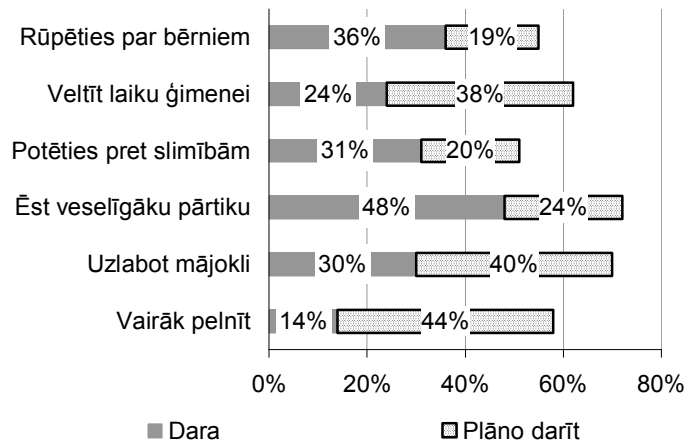
Minētās sabiedriskās domas aptaujas skaidri parāda līdzīgus prioritāros aspektus, kuri ir būtiski mūsu iedzīvotāju dzīves kvalitātes palielināšanai; darba grupa uzskata, ka ir nepieciešama un pamatota to iekļaušana izstrādājamā indeksā:

- materiālā labklājība;
- nodarbinātība, iespēja iesaistīties darba tirgū;
- izglītība, zināšanu līmenis;
- veselība, sociālā drošība;
- mājoklis;
- fiziskā drošība.

Vienlaikus Komisijas 2005.g. – 2006.g. veiktie sociālie pētījumi un aptaujas [3, 4] parāda vēl vairāku aspektu būtisko lomu iedzīvotāju vērtējumā par savu dzīves kvalitāti.

Augsti vērtētā ģimenes un bērnu nozīme vērtību skalā cieši saistās ar sabalansētu darba un atpūtas/rekreācijas laika sadalījumu, ar vēlmi pēc kultūras un sporta pasākumiem, kas nav iespējams bez pienācīgas brīvā laika daļas kopējā laika budžetā (zīm. 3.). Saprotama ir arī cilvēka vēlme nebūt tikai aklam izpildītājam vai skrūvētei lielā mehānismā, vēlme pēc līdzdalības lēmumu pieņemšanā, pēc aktīva dialoga ar darba devēju un politiķiem. Pēdējais

aspekts kļūst sabiedriski un valstiski īpaši nozīmīgs, īstenojot izaugsmes modeļa uzsvāru uz zināšanām balstītā un cilvēku centrētā attīstībā, tāpēc noteikti vērā ņemams.

Zīm. 3. Prioritārs iedzīvotāju darbības savas dzīves kvalitātes uzlabošanai.

Komisijas pētījums par dzīves kvalitāti, 2005.g.

Diskusiju rezultātā darba grupa secināja, ka ir mērķtiecīgi un pamatoti iekļaut izstrādājamā indeksa komponentu sarakstā vēl vairākus nozīmīgus aspektus:

- ģimene;
- iekļaušanās procesos, līdzdalība;
- pilnvērtīga atpūta, rekreācija.

5.2. Prioritārie aspekti: īss apskats

Raksturosim īsumā izvēlētos dzīves kvalitātes aspektus no sabiedrības viedokļa un to atbilstības nacionālajām interesēm.

Iedzīvotāju **materiālā labklājība** cieši saistās ar valsts ekonomisko attīstību. Tikai augsts iekšzemes kopprodukta pieaugums spēj nodrošināt strauju iedzīvotāju ienākumu palielināšanos kā nominālā, tā arī reālā izteiksmē. Iepriekšējo gadu sasniegumi ir ļāvuši Latvijas sabiedrībai kopumā pāriet no izdzīvošanas režīma attīstības režīmā.

Nodarbinātība, labas darbavietas ir obligāts priekšnoteikums dzīves kvalitātes līmeņa paaugstināšanai. Problēma ietver jaunas iezīmes, jo izaugsmes modelī paredzētā zināšanu ietilpīgā ekonomika un darba produktivitātes pieaugums paši par sevi nenozīmē labu darbavietu skaita pieaugumu.

Izglītība, zināšanu līmeņa saglabāšana un paaugstināšana vairāk nav tikai individuāla izvēle, izvēlētajā modelī tā kļūst arī būtiska valsts izaugsmei. Augsti kvalificēti speciālisti ir valsts stratēģiskais potenciāls. Ikvienu cilvēka pilnasinīgai līdzdalībai procesos nostiprinās jaunas specifiskas izglītības sistēmas iezīmes – informācijpratība, pāreja no mācīšanas uz patstāvīgu mācīšanos, mūžizglītība, izglītības un regulārā darba procesa simbioze.

Veselība visa mūža garumā ir ne tikai ikviena cilvēka labklājības prioritāšu galvgalī, vesela sabiedrība ir arī principiāls valsts pastāvēšanas un attīstības priekšnosacījums. Pieaugušā zināšanu potenciāla rezultātā, ikvienam indivīdam rodas iespējas realizēt savu veselības potenciālu. Aktivizējas cīņa ar slimību cēloņiem, ko jāsekmē indivīda augošai izpratnei un atbildībai par savu veselību. Vienlaikus nesamazinās sociālo programmu nozīmīgums jo tuvākajā nākotnē saglabāsies sabiedrības noslāņošanās pēc materiālā stāvokļa.

Mājoklis kā dzīves telpa un cilvēka eksistences priekšnosacījums mūsu valstī paliks dzīves nepieciešamība ikvienā sabiedrības attīstības stadijā, tiesības uz mājokli ir arī viena no svarīgākajām cilvēktiesību normām. Taču mājoklis vairs nav tikai dzīves telpa; tā ir arī privātā darba vieta.

Ikviena cilvēka **fiziskās drošības** sajūta par sevi un saviem tuvākajiem, par veselību un pat dzīvību, par pašcieņu un īpašumu, drošību uz ielas, mājās, skolā ir cieši saistīta ar augstu valsts kopējo iekšējās drošības līmeni. Drošības risku minimizēšana, preventīvas darbības noziedzības novēršanai, moderno tehnisko līdzekļu plaša izmantošana un tai pašā laikā valsts garantēto cilvēktiesību stingra ievērošana, personiskās dzīves drošība ir tikai daži iekšējās drošības aspekti.

Ģimene ir mūsu sabiedrības pamats, tās loma paaudžu solidaritātes un sabiedrības saliedētības nostiprināšanā ir ļoti svarīga. Bērni ir mūsu sabiedrības lielākā vērtība; noturīga ģimene nodrošina gan dzimstību, gan arī mīlestību, veselību, ģimenisku aprūpi un izglītību bērniem. Stipra ģimene sekmē vērtību orientāciju, dzīves mērķu nodošanu jaunajai paaudzei, tā veic sociālās aizsardzības funkcijas sabiedrības novecošanās apstākļos.

Līdzdalība procesos, sava *es* nozīmība labklājības valstī kļūst primāra izdzīvošanas vietā. Indivīda psiholoģiskā labklājība cieši saistās ar līdzdalību, subsidiaritāti pārvaldē un lēmumu pieņemšanā, dalību nevalstiskajās organizācijās, valsts un privātā sektora partnerību. Vienotības pamatā ir vienādo iespēju un līdzdalības princips, visu sabiedrības locekļu iesaiste, dzīves līmeņa paaugstināšana ikvienam sabiedrības loceklim, Panākot sabiedrības dzīves kvalitātes paaugstināšanos, ieguvumus iegūst ikviens indivīds.

Pilnvērtīga atpūta, ieskaitot kultūras aktivitātes, aktīvo atpūtu, tūrismu un sportu, hobijus ir absolūti nepieciešama pie intensīvas garīgas noslodzes, kas ir izvēlēta izaugsmes modeļa neatņemama sastāvdaļa.

6 Dzīves kvalitātes vērtēšanas indikatori

Nākošais uzdevums – izvēlēties indikatorus katra dzīves kvalitātes aspekta kvantitatīvai izvērtēšanai. Indikatoru izvēlē darba grupa izvirzīja divus pamatprincipus:

- tā kā runa ir par uz cilvēku centrētu izaugsmes modeli un cilvēka dzīves kvalitātes augšanu, arī indikatori jāizvēlas izejot no cilvēka viedokļa un interesēm, pretstatā parastajai valsts interešu dominantei izaugsmi raksturojošajos rādītājos;

- objektīvai dzīves kvalitātes pieauguma raksturošanai jāizvēlas indikatori, kurus skaitliski nosaka regulārā statistiskā informācija; tāpēc katra aspekta skaitliskam novērtējumam ir jāizvēlas indikatori, kuru skaitliskās vērtības regulāri sniedz Centrālā statistikas pārvalde.

Vairumu aspektu ir pietiekami raksturot ar vienu indikatoru, taču darba grupa uzskata, ka trīs aspektu (materiālā labklājība, izglītība, fiziskā drošība) pilnīgai raksturošanai nepieciešama vairāku indikatoru kombinācija. Šie sadalījumi ir parādīti tabulā 1. kā indikatoru divi līmeņi.

Materiālās labklājības raksturošanai ir jāņem vērā kā tiešie iedzīvotāju ienākumi, tā ieguvumi no sabiedriskajiem fondiem (izglītības, veselības un kultūras pakalpojumu budžeta atbalsts, sabiedriskā transporta dotācijas, utt). Šajā gadījumā nav izmantojams tik izplatītais IKP uz vienu iedzīvotāju, jo tas neraksturo indivīda patieso ienākumu pieaugumu. Pie tam jāņem vērā pašlaik ievērojamā inflācija, kas savukārt mazina ienākumu pieaugumu.

Iedzīvotāju izglītības līmeni darba grupa uzskata par īpaši nozīmīgu izvēlētajam izaugsmes modelim, kas balstīts uz zināšanu izmantošanu. Vērā jāņem pašlaik sabiedrībā sasniegtais zināšanu līmenis; vēl vairāk, nav pietiekams vienkāršots vērtējums bez sadalījuma pa izglītības līmeņiem. Ir nepieciešams specificēt atsevišķo izglītības līmeņu ieguvušo iedzīvotāju proporciju kopējā indikatorā. Tikpat būtisks ir gan tas jauno cilvēku daudzums, kuri mācās dažādos līmeņos, gan tie pieaugušie, kuri piedalās dažādos formālos un neformālos mūžizglītības veidos.

Nepieciešams specificēt arī fiziskās drošības aspekta izvērtēšanu, ir ļoti būtiska atšķirība starp noziedzīgu nodarījumu un tādu, kurā ir cietušie. Vēl būtiskāka ir atšķirība vai cietušais no ārējiem apstākļiem ir tikai ievainots, vai bojā gājis.

Dzīves kvalitātes aspektus raksturojošie statistiskie indikatori un datu avoti parādīti tabulā 1.

Tabula 1.

Dzīves kvalitātes aspekti un to vērtēšanas indikatori

<i>Indeksa komponenti</i>	<i>Indikatori dzīves kvalitātes pārmaiņu vērtējumam (1. līmenis)</i>	<i>Indikatori dzīves kvalitātes pārmaiņu vērtējumam (2. līmenis)</i>	<i>Datu avots</i>
Materiālā labklājība	Ienākumi vidēji mēnesī uz 1 saimes locekli Ienākumi no budžeta fondiem (izglītība, veselība, kultūra, transports, sports, utt.) vidēji gadā uz 1 saimes locekli Inflācijas % gada laikā		CSP ikgadējie MSB pētījumi CSP ikgadējie kopbudžeta dati CSP ikgadējie aprēķini
Nodarbinātība, iespēja iesaistīties darba tirgū	Nodarbināto % iedzīvotāju (15-74) vidū		CSP ikgadējais darbaspēka apsekojums

Veselība, sociālā drošība	Vidējais paredzamais mūža ilgums jaundzimušajiem		CSP ikgadējie aprēķini
Izglītība, zināšanu līmenis	Iedzīvotāju (15-74) izglītības līmenis Mācībās iesaistījušos jauniešu % 7-23 gadu vecumā Iedzīvotāju % (25-64), kas ieguvuši kādas zināšanas pēdējo četru nedēļu laikā	Iedzīvotāju % (15-74) ar iegūto pamatzglītību Iedzīvotāju % (15-74) ar iegūto vidējo izglītību Iedzīvotāju % (15-74) ar iegūto augstāko izglītību	CSP ikgadējais darbaspēka apsekojums CSP ikgadējais darbaspēka apsekojums CSP ikgadējais darbaspēka apsekojums CSP ikgadējie aprēķini CSP ikgadējais darbaspēka apsekojums
Fiziskā drošība	Noziedzīgo nodarījumu skaits uz 100 000 iedzīvotājiem Cietušo skaits no ārējiem cēloņiem uz 100 000 iedzīvotājiem	Ievainoto skaits no ceļu satiksmes negadījumiem uz 100 000 iedzīvotājiem Miruso skaits no ārējiem nāves cēloņiem (transporta negadījumi, slepkavības, ugunsgrēki, u.c.) uz 100 000 iedzīvotājiem	CSP ikgadējie dati CSP ikgadējie dati CSP ikgadējie dati
Mājoklis	Dzīvojamā platība m ² /cilvēka		CSP ikgadējie dati
Ģimene	Summārais dzimstības koeficients		CSP ikgadējie dati
Iekļaušanās, līdzdalība	Darbs organizācijās, neformālā palīdzība citiem, reliģiskās un citās līdzdalības aktivitātes – iedzīvotāju % (no 10 gadu vecuma)		CSP aptaujas par iedzīvotāju laika izlietojumu
Pilnvērtīga atpūta	Brīvā laika apjoms (stundās nedēļā)		CSP aptaujas par iedzīvotāju laika izlietojumu

7 Dzīves kvalitātes indekss: aprēķini un rezultāti

Dzīves kvalitātes izmaiņu novērtēšanai kopumā ir nepieciešams integrēt tabulā 1. parādītos aspektus un indikatorus, nosakot to īpatsvarus kopējā dzīves kvalitātes vērtējumā. Ir saprotams, ka intereses un vērtību prioritātes, priekšstati par labu un laimīgu dzīvi cilvēkiem ir atšķirīgi, subjektīvi un dziļi personiski, turklāt tie mainās arī viņu dzīves laikā. Tādēļ darba

grupa vienojās par plaša ekspertu loka izvērtējuma nepieciešamību, lai iegūtu kopējo ainu par atsevišķo aspektu un indikatoru īpatsvaru Latvijas iedzīvotāju dzīves kvalitātes vērtējumā.

Ekspertu izvēli noteica viņu iepriekšējā darbība dažādās Latvijas attīstības procesu jomās. Ekspertu vidū ir sociālo, humanitāro un dabaszinātņu nozaru zinātnieki, ekonomisti, uzņēmēji, politiķi, dažādu reģionu pārstāvji. Kā būtiska ekspertu īpašība tika uzsvērtā viņu spēja raudzīties pāri savas profesijas un nozares robežām, redzēt attīstības kopsakarības un cilvēka faktoru tajās.

Kopumā 80 ekspertiem tika izsūtītas speciālas anketas (sk. Pielikumu) ar uzaicinājumu izteikt savu vērtējumu par dažādo dzīves kvalitātes aspektu īpatsvaru Latvijas iedzīvotāju dzīves kvalitātes vērtējumā.

Ekspertiem tika lūgts arī sniegt priekšlikumus par kādu nozīmīgu, pēc viņu domām, aspektu, kurš būtu jāpievieno. Tikai divi eksperti ierosināja papildus priekšlikumus – iekļaut iedzīvotāju migrāciju uz/no ārvalstīm un apkārtējo vidi. Darba grupa šos priekšlikumus neatbalstīja, jo vides problēmu pie visas tās nozīmības sabiedriskā doma neuzskata par prioritāru, kamēr migrācijas galvenais cēlonis ir cilvēka neapmierinātība ar savu dzīves kvalitāti, ko savukārt raksturo visi piedāvātie aspekti.

Tāpat eksperti tika aicināti izvērtēt vairāku indikatoru salīdzinošo nozīmību viena atsevišķa aspekta vērtēšanā, piešķirot katram indikatoram viņa *svara koeficientu*. Arī par papildus indikatoriem atsevišķiem aspektiem priekšlikumi bija tikai diviem ekspertiem; taču šos indikatorus darba grupa jau bija iztīrījusi un atzinusi par mazāk informatīviem.

7.1. Aspektu un indikatoru īpatsvari dzīves kvalitātes vērtējumā

Darba grupa saņēma 50 ekspertu vērtējumus. Vērtējumu apkopojuma rezultātā aprēķināts aspektu un indikatoru sadalījums, kurš tālāk izlietots aprēķinos (tabula 2.).

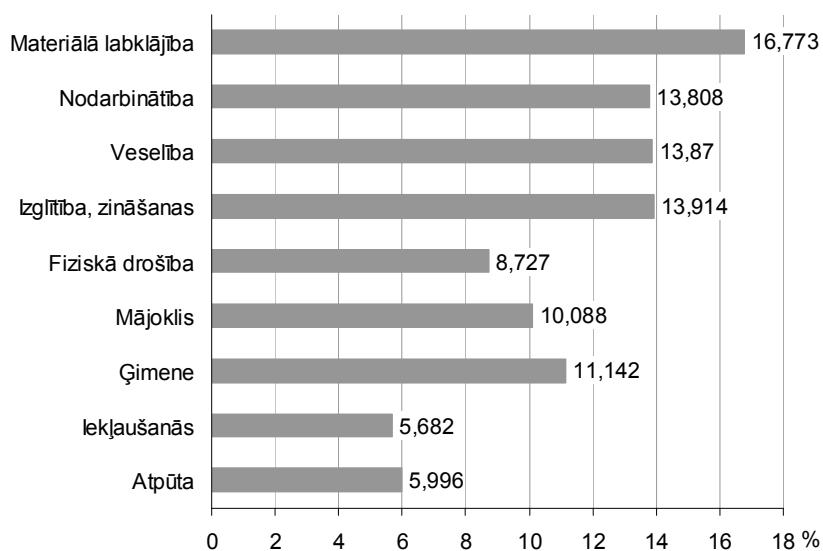
Tabula 2.

Dzīves kvalitātes indekss: aspektu un indikatoru īpatsvari

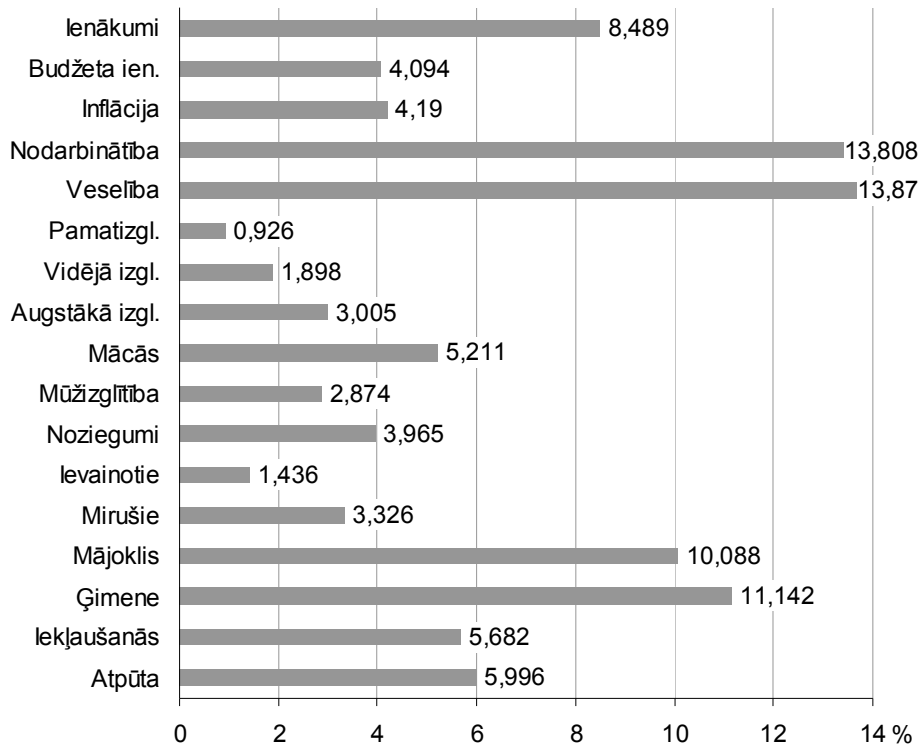
<i>Indeksa aspekti</i>	<i>Aspekta īpatsvars %</i>	<i>Aspektu indikatori</i>	<i>Indikatora īpatsvars %</i>
Materiālā labklājība	16,773	Ienākumi vidēji mēnesī uz 1 saimes locekli	8,489
		Ienākumi no budžeta fondiem vidēji gadā uz 1 saimes locekli	4,094
		Inflācijas % gada laikā	4,190
Nodarbinātība, iespēja iesaistīties darba tirgū	13,808	Nodarbināto % iedzīvotāju (15-74) vidū	13,808
Veselība, sociālā drošība	13,870	Vidējais paredzamais mūža ilgums jaundzimušajiem	13,870

Izglītība, zināšanu līmenis	13,914	Iedzīvotāju (15-74) % ar iegūto pamata izglītību	0,926
		Iedzīvotāju (15-74) % ar iegūto vidējo izglītību	1,898
		Iedzīvotāju (15-74) % ar iegūto augstāko izglītību	3,005
		Mācībās iesaistījušos jauniešu (7-24) %	5,211
		Iedzīvotāju (25-64) %, kas ieguvuši kādas zināšanas pēdējo četru nedēļu laikā	2,874
Fiziskā drošība	8,727	Noziedzīgo nodarījumu skaits uz 100 000 iedzīvotājiem	3,965
		Ievainoto skaits no ceļu satiksmes negadījumiem uz 100 000 iedzīvotājiem	1,436
		Mirušo skaits no ārējiem nāves cēloņiem (transporta negadījumi, slepkavības, ugunsgrēki, u.c.) uz 100 000 iedzīvotājiem	3,326
Mājoklis	10,088	Dzīvojamā platība m ² /cilvēka	10,088
Ģimene	11,142	Summārais dzimstības koeficients	11,142
Iekļaušanās, līdzdalība	5,682	Darbs organizācijās, neformālā palīdzība citiem, reliģiskās un citās līdzdalības aktivitātes – iedzīvotāju (no 10 gadiem) %	5,682
Pilnvērtīga atpūta	5,996	Brīvā laika apjoms (stundās nedēļā)	5,996

Ekspertu vērtējumi grafiski parādīti zīm. 4. un zīm. 5.

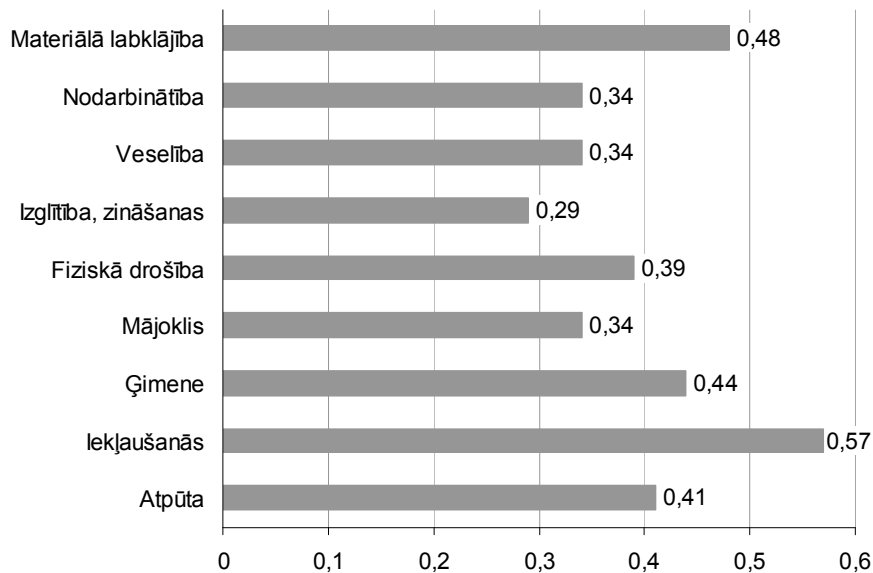

Zīm. 4. Dzīves kvalitātes indekss: aspektu īpatsvars ekspertu vērtējumā.

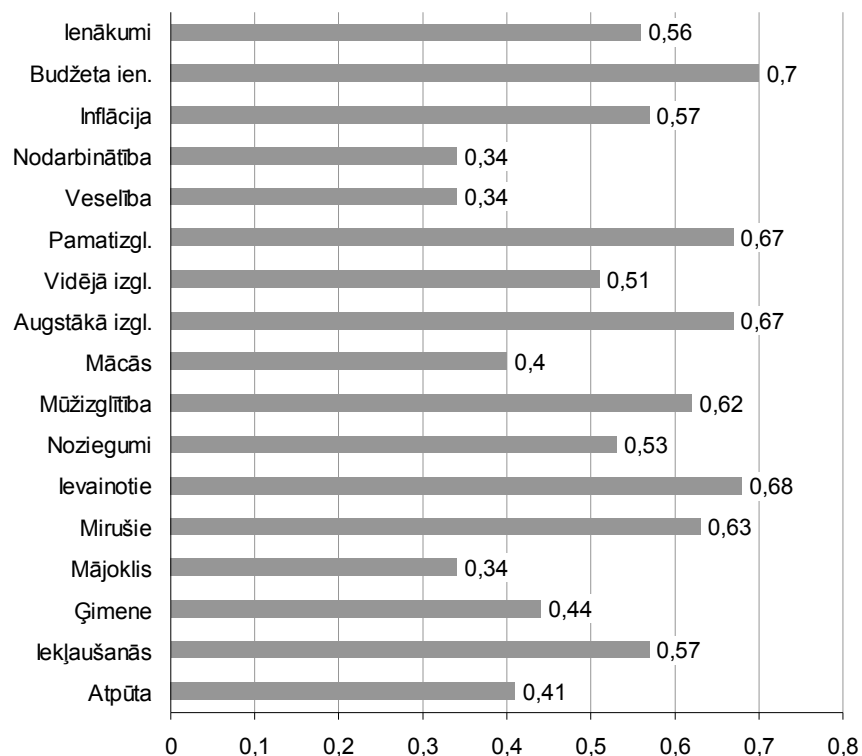
Zīm. 5. Dzīves kvalitātes indekss: indikatoru īpatsvars ekspertu vērtējumā.

Ekspertu vērtējumi, protams, nebūt nebija vienādi; uzskatu izkliedi dažādu aspektu un vērtējumos rāda relatīvās standarta deviācijas (σ/n_{vid}) aprēķini (zīm. 6.).

Zīm. 6. Aspektu īpatsvari: ekspertu vērtējumu relatīvās standarta deviācijas.

Redzams, ka par izglītības, veselības, nodarbinātības un mājokļa lomu ir bijusi lielākā vienprātība, kamēr iekļaušanās lomu eksperti uztver samērā neviennozīmīgi. Bet, piem., par budžeta fondu ietekmi uz atsevišķa indivīda dzīves kvalitāti vai par pamatizglītības un augstākās izglītības vērtības attiecībām ekspertu domas ir ļoti atšķirīgas (zīm. 7.).

Zīm. 7. Indikatoru īpatsvari: ekspertu vērtējumu relatīvās standarta deviācijas.

7.2. Dzīves kvalitātes indeksa aprēķins: algoritms un rezultāti

Indeksa aprēķins atskaites gadam tika veikts pēc sekojoša algoritma:

- statistiskie dati aprēķinam tiek ņemti atskaites gadam un iepriekšējam – bāzes gadam, jo būtisks ir dzīves kvalitātes pieaugums, kamēr absolūtā indeksa skaitliskā vērtība ir neko neizsakoša;
- datu skaitlisko izmaiņu (pieauguma vai krituma) normalizācija notiek attiecinot datus: ja pieaugums ir pozitīvi vērtējams – attiecina atskaites gada vērtību pret bāzes gada vērtību; ja skaitliskais pieaugums negatīvi iespaido dzīves kvalitāti (inflācija, noziegumu, cietušo un mirušo skaits), attiecina bāzes gada vērtību pret atskaites gada vērtību;
- atšķirīga ir inflācijas procenta iespaids normalizēšana; inflācija jau pats ir attiecināts rādītājs, inflācijas procents nozīmē:

$$I = [(Ca - Cb)/Cb] * 100\% = (Ca/Cb - 1) * 100\%$$

kur:

Cb – cenas bāzes gadā;

Ca – cenas atskaites gadā;

I – atskaites gada inflācija procentos;

aprēķinā būtiskais ir tieši cenu pieaugums, jo tas samazina reālos ienākumus; līdz ar to atbilstošais normalizētais rādītājs ir:

$$\text{Bāze/atšk} = Cb/Ca = 1/1+0,01I$$

Tabula 3.

Dzīves kvalitātes indeksa aprēķini

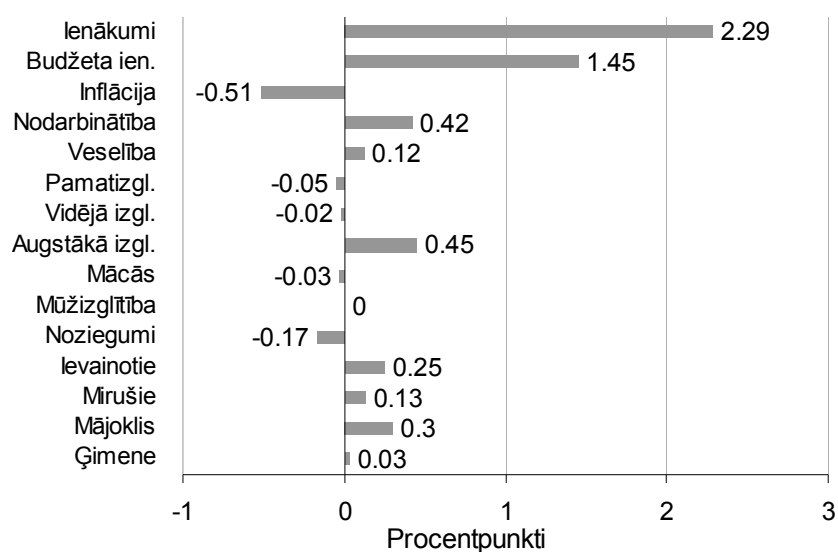
Indikatori dzīves kvalitātes pārmaiņu vērtējumam	Indikatora īpatsvars	Bāze		Rādītāja vērtība 2004. gadā	Rādītāja izmaiņas 2004. gadā pret bāzes gadu	Rādītāja izmaiņu aprēķina formula	Svērtais 2004. gada rādītāja novērtējums	Rādītāja vērtība 2005. gadā	Rādītāja izmaiņas 2005. gadā pret 2004. gadu	Svērtais 2005. gada rādītāja novērtējums
		Gads	Rādītāja vērtība							
Ienākumi vidēji mēnesī uz 1 saimes locekli	8,489	2003	86,88	101,23	1,1652	Atsk./bāze	9,89113	110,3	1,0896	9,24960
Ienākumi no budžeta fondiem (izglītība, veselība, kultūra, transports, sports, utt.) vidēji gadā uz 1 saimes locekli	4,094	2003	583,5	674,42	1,1558	Atsk./bāze	4,73192	790,52	1,1721	4,79877
Inflācijas % gada laikā	4,190	2003	2,9	6,2	0,9416	Bāze/atšk.	3,94539	6,7	0,9372	3,92690
Nodarbināto % iedzīvotāju (15-74) vidū	13,808	2003	55,4	56,1	1,0126	Atsk./bāze	13,98247	57,1	1,0178	14,05413
Vidējais paredzamais mūža ilgums jaundzimušajiem	13,870	2003	71,37	72,14	1,0108	Atsk./bāze	14,01964	72,0	0,9981	13,84308
Iedzīvotāju procents (15-74) ar iegūto pamatzglītību	0,926	2003	28,6	27,4	0,9580	Atsk./bāze	0,88715	27,1	0,9891	0,91586
Iedzīvotāju procents (15-74) ar iegūto vidējo izglītību	1,898	2003	56,7	56,3	0,9929	Atsk./bāze	1,88461	56	0,9947	1,88789
Iedzīvotāju procents (15-74) ar iegūto augstāko izglītību	3,005	2003	14,7	16,3	1,1088	Atsk./bāze	3,33207	16,9	1,0368	3,11561
Mācībās iesaistījušos jauniešu % 7-23 gadu vecumā	5,211	2003	91,7	92,3	1,0065	Atsk./bāze	5,24510	91,2	0,9881	5,14890
Iedzīvotāju % (25-64), kas ieguvuši kādas zināšanas pēdējo četru nedēļu laikā	2,874	2003	3,8	4	1,0526	Atsk./bāze	3,02526	3,8	0,9500	2,73030
Noziedzīgo nodarījumu skaits uz 100 000 iedzīvotājiem	3,965	2003	2232	2695	0,8282	Bāze/atšk.	3,28381	2333	1,1552	4,58023
Ievainoto skaits (ceļu satiksmes negadījumos) uz 100 000 iedzīvotājiem	1,436	2003	286	277	1,0325	Bāze/atšk.	1,48266	243	1,1399	1,63692
Mīrušo skaits no ārējiem nāves cēloņiem uz 100 000 iedzīvotājiem	3,326	2003	145,1	137,2	1,0576	Bāze/atšk.	3,51751	139,7	0,9821	3,26648
Dzīvojamā platība m ² vidēji uz 1cilvēku (gada beigās)	10,088	2003	23,9	24,3	1,0167	Atsk./bāze	10,25684	24,6	1,0123	10,21254
Summārais dzimstības koeficients	11,142	2003	1,286	1,240	0,9642	Atsk./bāze	10,74345	1,290	1,0403	11,59127
Darbs organizācijās, neformālā palīdzība citiem, reliģiskās un citās līdzdalības aktivitātes - iedzīvotāju % kopskaitā (no 10 gadu vecuma)	5,682	2003	7,1	Nav datu	1	Atsk./bāze	5,68200	Nav datu	1	5,68200
Brīvā laika apjoms (stundās nedēļā)	5,996	2003	32:28:00	Nav datu	1	Atsk./bāze	5,99600	Nav datu	1	5,99600
Dzīves kvalitātes indekss			1				1,019			1,026

- reizinot normalizētās vērtības ar attiecīgā indikatora īpatsvaru, iegūstam svērto atskaites gada novērtējumu konkrētajam indikatoram;
- šo novērtējumu summa dod dzīves kvalitātes indeksu atskaites gadam.

Bāzes gadam pēc algoritma dzīves kvalitātes indekss ir 1, līdz ar to atskaites gada indeksa izmaiņas rāda dzīves kvalitātes pieaugumu vai kritumu atskaites gadā pret bāzes gadu.

Aprēķini tika veikti 2004. gadam un 2005. gadam, izmantojot kā bāzes gadus attiecīgi 2003.g. un 2004.g. rādītājus. Tā kā iekļaušanās un atpūtas indikatoru statistiskie dati tiek vākti tikai reizi 5 gados, tie nebija pieejami, līdz ar to šo indikatoru iespējamās izmaiņas nav pašlaik aprēķinā iekļautas. Aprēķinu starp- un gala rezultāti parādīti tabulā 3. Rezultāti rāda dzīves kvalitātes pieaugumu 2004. gadā par 1,9% un 2005. gadā – par 2,6%.

Zīm. 8. parādīti atsevišķo aspektu *ieguldījumi* kopējā dzīves kvalitātes pieaugumā divos gados no 2003.g. līdz 2005.g. Redzams, ka pat pie nedominējoša materiālā aspekta īpatsvara un relatīvi lielā cenu pieauguma, galveno dzīves kvalitātes pieauguma daļu dod ekonomiskā augšupeja. Zināmu ieguldījumu ir devusi arī augstākās izglītības ieguve, nodarbinātības pieaugums un dzīvokļu celtniecība. Tai pašā laikā skaidri redzami Latvijas attīstības vājie punkti: joprojām nav līmenī veselības aizsardzība un sociālās programmas, nav kļuvusi populāra vispārēja un nepārtraukta mācīšanās visa mūža garumā, arī ģimene reāli nav ieguvusi pienācīgu vietu pretēji respondentu izteikumiem aptaujās.

Zīm. 8. Atsevišķo indikatoru izmaiņu iespaids uz dzīves kvalitātes indeksu 2003.g. – 2005.g.

8 Latvijas iedzīvotāju aptauja

Dzīves kvalitātes indeksa objektīvos aprēķinus ir reāli veikt valsts mērogā (statistisko datu pieejamība, aktīva iedzīvotāju migrācija). Lai iegūtu ieskatu par Latvijas sabiedrības vērtējumu par savas dzīves kvalitāti dažādos griezumos (reģionālais, nodarbinātības, vecuma, izglītības līmeņa, u.c.), ar firmas SKDS starpniecību tika veikta sabiedriskās domas aptauja.

8.1. Aptaujas priekšmets

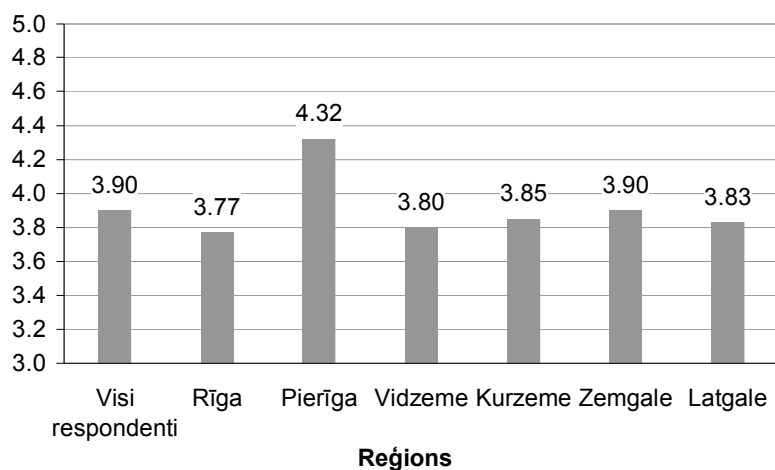
Aptaujas jautājums: *Lūdzu, novērtējiet 7 punktu skalā, cik lielā mērā Jūs esat apmierināts/-a ar savas dzīves kvalitāti; 7 – pilnīgi apmierināts, 1 – pilnīgi neapmierināts.* Respondentiem netika doti nekādi norādījumi par jēdziena *dzīves kvalitāte* būtību, tādējādi katrs saprata tos aspektus un tādā proporcijā, kā viņam šķiet svarīgi.

Aptaujas izlases apjoms – 1060 respondenti, Latvijas pastāvīgie iedzīvotāji vecumā no 15 līdz 74 gadiem; izlase atbilst Latvijas iedzīvotāju kopuma mikromodelim.

Visu respondentu vērtējumu vidējais rādītājs ir 3,9, tātad praktiski vidējs apmierinātības līmenis (pēc aptaujas nosacījuma vidējais ir 4). Atsevišķo vērtējumu vidējā relatīvā deviācija (σ/n_{vid}) ir 0,39, kas vērtējama kā samērā augsta un parāda joprojām lielu iedzīvotāju dzīves kvalitātes neviendabīgumu valstī. Lielākajā daļā dažādo griezumu respondentu atbilžu sadalījums ir samērā tuvs Gausa sadalījumam, lielākas atšķirības ir tikai dažos griezumos (piem., Zemgalei).

8.2. Rezultātu analīze: respondentu dzīves vieta

Atbildes rāda pārsteidzoši vienādu dzīves kvalitātes vērtējumu valstī ar izteikti lielāku apmierinātību Pierīgā (zīm. 9.). Acīm redzot tas izskaidrojams ar ekonomiski un sociāli labi situētas sabiedrības koncentrēšanos Pierīgas rajonos. Arī Latgalē, pretēji daudzu ekspertu uzskatiem, pašu iedzīvotāju vērtējums nebūt nav bezcerīgs.

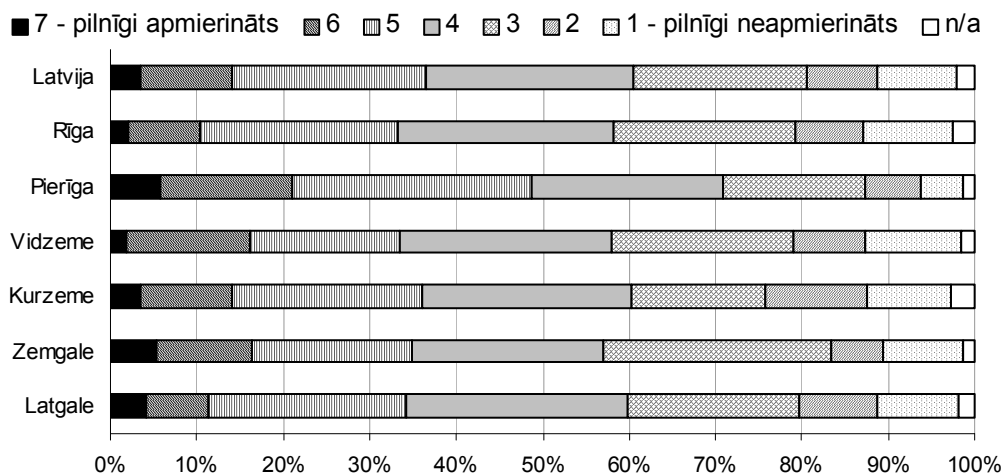
Zīm. 9. Vērtējumu sadalījums pa reģioniem.

Reģionu sadalījums:

- Rīga - Rīgas pilsēta;
- Pierīga – Jūrmala, Limbaži un Limbažu rajons, Ogre un Ogres rajons, Rīgas rajons, Tukums un Tukuma rajons;
- Vidzeme - Alūksne un Alūksnes rajons, Cēsis un Cēsu rajons, Gulbene un Gulbenes rajons, Madona un Madonas rajons, Valka un Valkas rajons, Valmiera un Valmieras rajons;

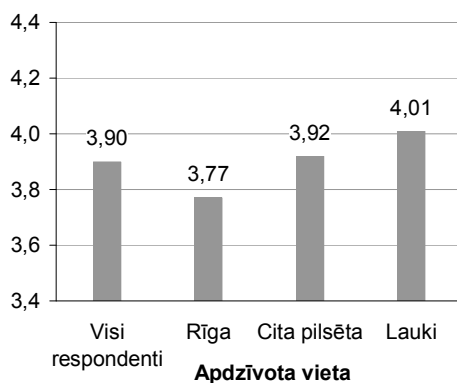
- Kurzeme – Kuldīga un Kuldīgas rajons, Liepāja un Liepājas rajons, Saldus un Saldus rajons, Talsi un Talsu rajons, Ventspils un Ventspils rajons;
- Zemgale – Aizkraukle un Aizkraukles rajons, Bauska un Bauskas rajons, Dobeles rajons, Jelgava un Jelgavas rajons, Jēkabpils un Jēkabpils rajons;
- Latgale – Balvi un Balvu rajons, Daugavpils un Daugavpils rajons, Krāslava un Krāslavas rajons, Ludza un Ludzas rajons, Preiļi un Preiļu rajons, Rēzekne un Rēzeknes rajons;

Zīm. 10. ilustrācijai parādīts respondentu atbilžu sadalījumu reģionos

Zīm.10. Respondentu atbilžu sadalījums reģionos.

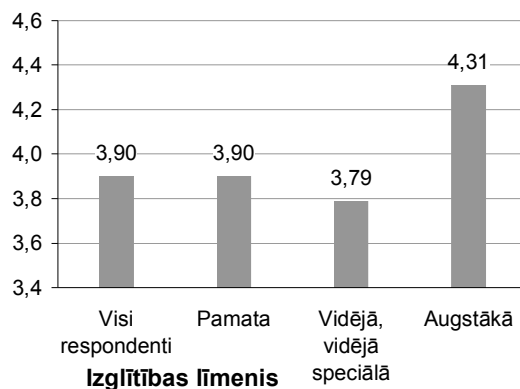
Arī izkliedes starp pilsētnieku un laucinieku vērtējumiem ir minimālas (zīm. 11.). Zīmīgi, ka lauku iedzīvotāji savu dzīves kvalitāti vērtē augstāk kā pilsētnieki, pie tam rīdzinieku pašnovērtējums ir zemāks kā pārējo valsts pilsētu iedzīvotāju.

Zīm. 11. Pilsētu un lauku iedzīvotāju vērtējums.

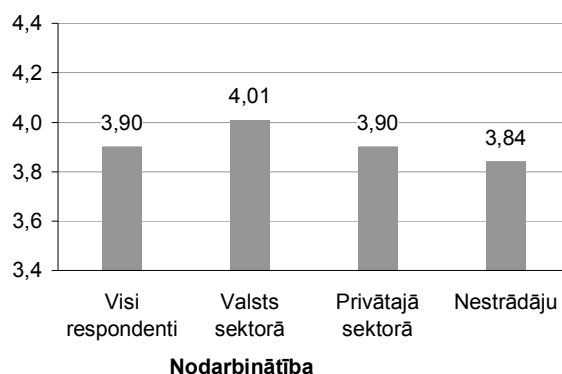
8.3. Rezultātu analīze: ar darbu saistītie aspekti

Augstākās izglītības pozitīvais iespaids ir saprotams (zīm. 12.). Bet vidējā izglītība acīm redzot dod apziņu, ka varētu būt arī labāka dzīve, to apziņu, kādas nav tikai pamatzglītību ieguvušajiem.

Zīm. 12. Vērtējumu sadalījums pēc izglītības līmeņa.

Samērā vienlīdzīgs ir valsts un privātā sektorā strādājošo vērtējums (zīm. 13.). Arī nestrādājošo kopējais vērtējums ir līdzīgs, taču vērtējumu polarizācija ir daudz izteiktāka, ir daudz vairāk galēji apmierināto un galēji neapmierināto respondentu.

Zīm. 13. Valsts un privātā sektorā nodarbināto vērtējums.

Nodarbinātības sektoru klasificējums:

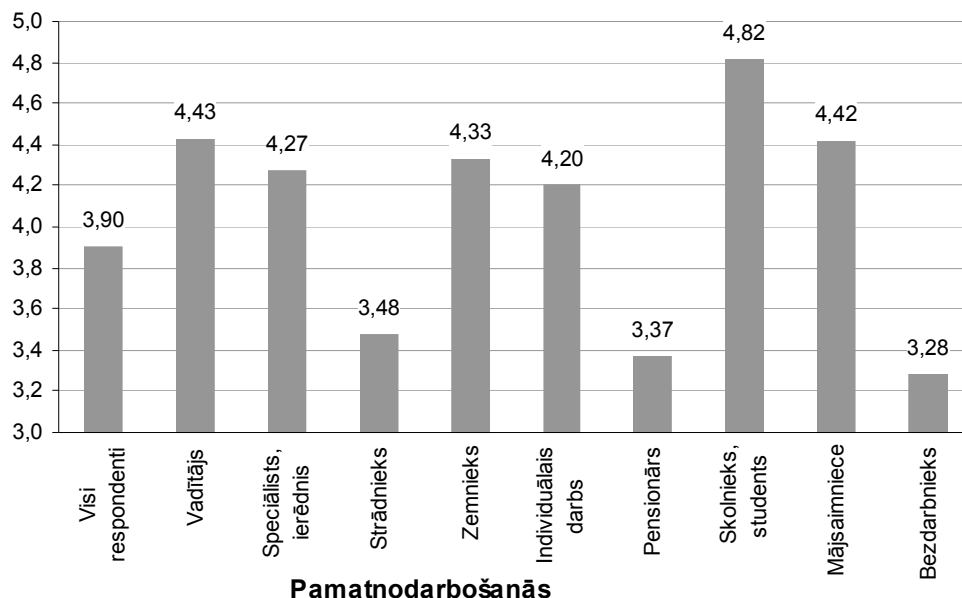
- valsts sektors – respondenti, kuri strādā valsts iestādēs vai uzņēmumos ar valsts kapitālu;
- privātais sektors – respondenti, kuri strādā uzņēmumos ar privāto kapitālu;
- nestrādā – respondenti: mājsaimnieces, pensionāri, skolēni, studenti, bezdarbnieki;

Analizējot dzīves kvalitāti dažādu darbības veidu pārstāvjiem, ir redzama saprotamā lielā atšķirība (zīm. 14.). Skaidrs, ka bezdarbnieka un pensionāra dzīves kvalitāte ir zemāka. Pārsteidzošs ir mājsaimnieču optimisms par savu dzīvi (līdzīgs vadītājiem), acīm redzot viņas nemaz īpaši nevēlas dzīvi mainīt. Zemnieku augstā apmierinātība korelē ar lauku iedzīvotāju vērtējumu; vai tas nozīmē ka viņu biežie protesta pasākumi vispār nav zemnieku masas, bet dažu aktīvistu inicializēti? Un vai apmierinātība nav pārāk liela uz lauksaimniecības subsīdiju sadales faktiski sociālā algoritma fona?

Pamatnodarbošanās veidu dalījums:

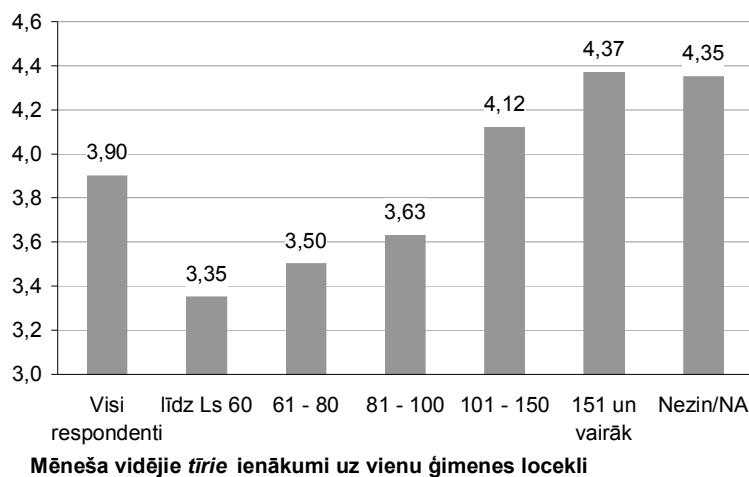
- vadītājs – augstākā vai vidējā līmeņa vadītājs: uzņēmuma, firmas, organizācijas, nodaļas vadītājs, vadošais speciālists uzņēmumā, iestādē;

- speciālists, ierēdnis – ierēdnis vai darbinieks valsts, pašvaldību iestādē vai privātā uzņēmumā; nestrādā fizisku darbu;
- strādnieks – ierindas darbinieks rūpniecībā, celtniecībā, lauksaimniecībā, tirdzniecībā, apkalpojošajā sfērā, sabiedriskajā ēdināšanā; strādā fizisku darbu;

Zīm. 14. Respondentu vērtējumu sadalījums pēc pamatnodarbošanās.

- zemnieks – persona, kas strādā sev piederošā lauku saimniecībā;
- individuālais darbs – pats sev darba devējs, arī profesionāls speciālists (advokāts, ārsts u.tml.), uzņēmuma īpašnieks;
- pensionārs – persona, kas ir pensijā un nestrādā algotu darbu, arī invaliditātes pensionārs;
- skolnieks, students – persona, kas mācās dienas nodaļā kādā no mācību iestādēm;
- mājsaimniece – persona, kas ir mājsaimnieks vai mājsaimniece un pašlaik nestrādā algotu darbu; arī ja atrodas bērna kopšanas atvaļinājumā;
- bezdarbnieks – persona, kas ir darba spējīgā vecumā un nekur nestrādā.

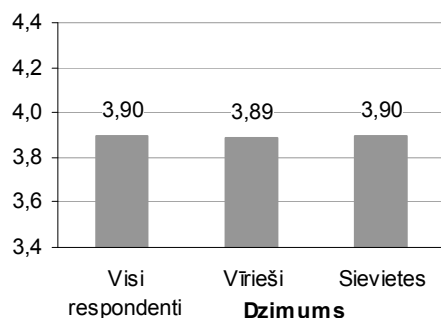

Zīm. 15. Respondentu vērtējumu sadalījums pēc ienākuma līmeņa (pēc nodokļu nomaksas).

Toties pilnīgi saprotams, ka lielāki ienākumi ir būtisks pamats lielākam apmierinājumam ar savu dzīves kvalitāti (zīm. 15.).

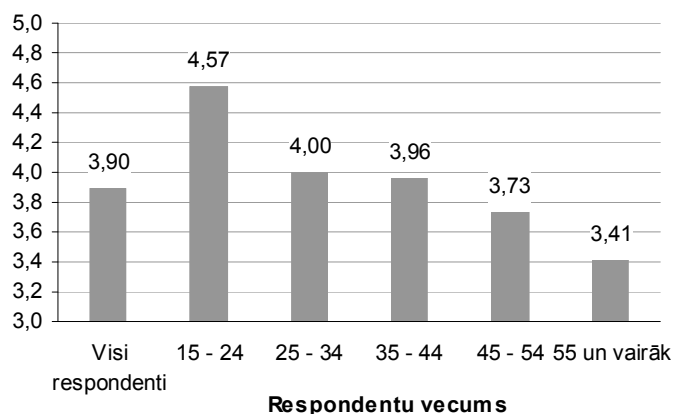
8.4. Rezultātu analīze: citi aspekti

Vīriešu un sieviešu vērtējums ir absolūti vienāds (zīm. 16.).

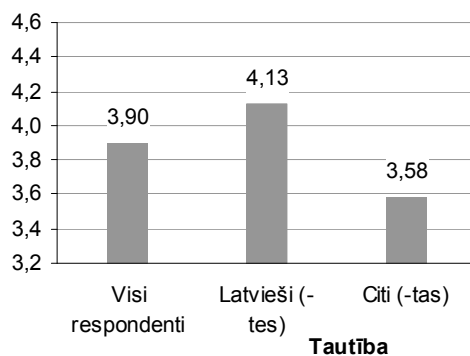

Zīm. 16. Vīriešu un sieviešu vērtējums par savu dzīves kvalitāti.

Jaunās paaudzes lielākā apmierinātība ir gan saprotama, gan arī iepriecinoša – tā ir ticība labākai nākotnei, ticība savai valstij (zīm. 17.). Šie jaunieši nebrauks svešā zemā sēnes lasīt. Bet vecākās paaudzes neapmierinātība korelē ar pensionāru neapmierinātību.

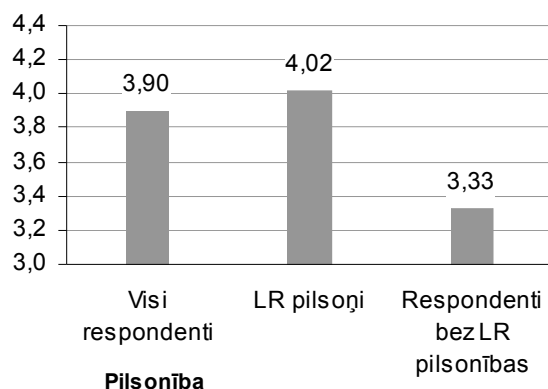

Zīm. 17. Vērtējumu sadalījums pēc respondentu vecuma.

Zīm. 18. Vērtējumu sadalījums pēc respondentu tautības.

Divi savā starpā saistīti respondentu sadalījuma griezumā rāda, ka sabiedrības saliedēšanas jomā mums vēl ir ļoti daudz nedarītā. Latviešu un līdz ar to pilsoņu apmierinātība ir stipri augstāka salīdzinot ar nelatviešu (zīm. 18.) un nepilsoņu vērtējumu. (zīm. 19.).

Zīm. 19. Vērtējumu sadalījums pēc respondentu pilsonības.

9 Secinājumi un ieteikumi

Analizējot aprēķinu un aptaujas rezultātus, var secināt:

- iedzīvotāju aptauja kopumā rāda vidēju sabiedrības apmierinātību ar savu dzīves kvalitāti, kamēr dzīves kvalitātes indeksa aprēķini parāda dzīves kvalitātes pieaugumu – 2004. gadā par 1,9%, bet 2005. gadā par 2,6%;
- dzīves kvalitātes aspektu izvēle indeksa aprēķinam ir bijusi pamatota; neviens no aspektiem ekspertu vērtējumā nav kļuvis par nākošās kārtas mazu lielumu, kuru aprēķinos nebūtu jāņem vērā, bet daži iesniegtie papildinājumi nebija konkurētspējīgi;
- materiālā labklājība joprojām ir būtiskākais dzīves kvalitātes aspekts, to pasvītro arī skaidra tendence aptaujas datos; vienlaikus materiālā aspekta novērtējuma pārsvars pār nodarbinātību, veselību un izglītību jau ir minimāls – valstī beidzas izdzīvošanas režīms; dzīves kvalitātes pieauguma analīze rāda atzīstamu progresu tieši materiālajā aspektā, neraugoties uz straujo cenu augumu;
- aptauja apstiprina nodarbinātības lielo īpatsvaru vērtību skalā, bezdarbnieki ir pati neapmierinātākā kategorija; vienlaikus mājsaimnieču apmierinātība ar savu dzīves kvalitāti pasvītro arī pretējo attieksmi – veidojas labi apgādātu sievietes kategorija, kurām apmaksāts darbs nebūt nav nepieciešams;
- eksperti samērā augstu vērtē augstākās izglītības nozīmi salīdzinājumā ar pārējiem līmeņiem, arī aptauja to apstiprina; zināmas pretrunas ir vidējās izglītības nozīmības vērtējumos, jo aptauja pretstatā ekspertiem pamatizglītību ieguvušos rāda pat apmierinātākus ar dzīves kvalitāti; arī mūžizglītības relatīvi zemais vērtējums rāda joprojām augsto neizpratnes līmeni sabiedrībā; acīm redzot vēl ir nopietni jāstrādā, lai izglītību kā jaunajai paaudzei, tā pieaugušajiem padarītu daudz nozīmīgāku (materiālā,

pievilcības, darba prestiža, u.c. vērtējumā); pretējā gadījumā izvirzītais Latvijas izaugsmes modelis nestrādās;

- var prognozēt, ka vecāko gada gājumu iedzīvotāju mazākā apmierinātība ar dzīves kvalitāti ir cieši saistīta ar veselības aprūpes un sociālo programmu nozīmes pieaugumu viņu vērtību skalā un vienlaikus joprojām esošajām problēmām šajās jomās; faktiski visas esošās aktivitātes pagaidām vēl nav devušas gaidītos rezultātus;
- kopējā vērtību skalā nozīmīgi tiek vērtēta personīgā dzīve – ģimene un mājoklis; bet pozitīvā virzība pašlaik ir ļoti atšķirīga; ja dzīvokļu celtniecība un renovācija noris ļoti strauji (redzama ciešā saistība ar materiālo izaugsmi), tad ģimenisko saišu attīstība kavējas un ētiskās vērtības vēl nekļūst par noteicošām;
- arī drošības uzlabošanā vēl daudz darāms; pārdomas rada ekspertu relatīvi zems dzīvības vērtējums salīdzinājumā ar ievainojumiem;
- pilnīgi attaisnojusies ir līdzdalības (iekļaušanās) aspekta ierindošana vērtējamo aspektu sarakstā; statistisko datu trūkums pašlaik neļauj novērtēt situācijas izmaiņas; taču esošās sabiedrības kohēzijas problēmas (nelatvieši un nepilsoņi, lielā mērā arī ar dzīves kvalitāti apmierinātās mājāsaimnieces) rāda darbalauku un izaugsmes rezerves;
- dzīves kvalitātes analīzes uzlabošanai un precizēšanai ļoti vēlama statistikas optimizācija:
 - ✓ nepieciešami dati par visu veidu ievainotajiem no ārējiem cēloņiem (transporta negadījumi, slepkavības, ugunsgrēki, u.c.); pašlaik ir pieejami tikai dati par ceļu satiksmes negadījumiem;
 - ✓ datus par līdzdalību (darbs organizācijās, neformālā palīdzība citiem, reliģiskās un citās līdzdalības aktivitātes, u.c.) un brīvā laika daudzumu jāvāc biežāk; pašreizējais piecu gadu intervāls ir par garu dinamiskajam 21. gs., 3 gadi būtu optimāls intervāls.

Atsauces

1. E. Karnītis. Dzīves kvalitāte kā Latvijas nākotnes mērķis. Krāj.: Nacionālās intereses: formulējuma meklējumos. Stratēģiskās analīzes komisijas zinātniski pētnieciskie raksti. 2004 N 1.
2. Latvijas izaugsmes modelis Cilvēks pirmajā vietā. http://www.saeima.lv/bi8/lasa?dd=LM0815_0#b.
3. B. Bela, T. Tīsenkopfs. Dzīves kvalitāte Latvijā: sociālā pētījuma rezultāti. Krāj.: Politikas gadagrāmata Latvija 2005. Zinātne, 2006.
4. Latvija un brīva darbaspēka kustība: Īrijas piemērs. http://www.president.lv/pk/content/?cat_id=1852.
5. Nacionālais attīstības plāns 2007.g. – 2013.g. <http://www.nap.lv>.
6. Human Development Report. <http://www.undp.org/hdro>.

7. The Economist Intelligence Unit's quality-of-life index. http://www.economist.com/media/pdf/QUALITY_OF_LIFE.pdf.
8. Urban audit. <http://www.urbanaudit.org>.
9. Calvert-Henderson quality of life indicators. <http://www.calvert-henderson.com>.
10. B. Christoph, H. Noll. Subjective Well-Being in the European Union during the 1990ies. In: Social Indicators Research, Special Issue Vol. 64, 2003.
11. R. Di Tella, R. MacCulloch. Some Uses of Happiness Data in Economics. In: Journal of Economic Perspectives, Vol. 20, N 1, 2006.
12. Sk., piem., <http://www.who.int/evidence/assessment-instruments/qol/>.
13. Standard Eurobarometer. http://ec.europa.eu/public_opinion/standard_en.htm.

Pielikums

Ekspertu aptaujas anketa

Cienījamie eksperti!

2004. gadā Stratēģiskās analīzes komisija, sākot darbību, noteica galvenos pētnieciskos virzienus, kuriem varētu būt ietekme uz Latvijas attīstību. Viens no tiem bija iedzīvotāju dzīves kvalitātes izvērtējums. Šo gadu laikā ir noslēdzies apjomīgs starpdisciplinārs pētījums par cilvēka dzīves kvalitāti Latvijā. Zinātniskās darbības rezultāti ir pakāpeniski iekļāvušies politiskajā procesā.

Latvijas Republikas Saeima 2005. gada 26. oktobrī vienbalsīgi pieņēma Latvijas izaugsmes modeli nākamajiem gadiem. Par izaugsmes mērķi tika izvirzīta ikviena cilvēka dzīves kvalitātes paaugstināšana šā vārda plašā nozīmē – augstāks labklājības līmenis, drošība sev un saviem tuvākajiem, labāka nākotne saviem bērniem un mazbērniem. Pašlaik izstrādājams Nacionālās attīstības plāns 2007.–2013.g. jau ir vērsts uz modeļa īstenošanas uzsākšanu, izmantojot kā valsts budžeta un ES fondu līdzekļus, tā arī privātās investīcijas.

Līdz ar to būtisks kļūst jautājums par dzīves kvalitātes izmaiņu kvantitatīvu vērtējumu kā valstī kopumā, tā arī reģionos. Tādēļ svarīgi noskaidrot, kādi ir dzīves kvalitāti raksturojošie galvenie aspekti tieši Latvijas sabiedrības vērtējumā un kāds ir šo aspektu īpatsvars cilvēka dzīves kvalitātes vērtējumā.

Latvijas iedzīvotāju prioritātes lielā mērā ir noteikuši 2004.–2006.g. Stratēģiskās analīzes komisijas pētījums un sabiedriskās domas aptaujas, kuras ir veikušas gan ES, gan Latvijas aģentūras. Stratēģiskās analīzes komisijas Dzīves kvalitātes indeksa darba grupa ir apkopojusi visai saskanīgos aptauju rezultātus un definējusi 9 prioritārus aspektus dzīves kvalitātes vērtējumam Latvijā.

Atklāts paliek jautājums par dzīves kvalitātes izmaiņu novērtēšanu kopumā. Ir saprotams, ka intereses un vērtību prioritātes, priekšstati par labu un laimīgu dzīvi cilvēkiem ir atšķirīgi, subjektīvi un dziļi personiski, turklāt tie mainās arī viņu dzīves laikā. Tādēļ ir nepieciešams plaša ekspertu loka izvērtējums, lai iegūtu kopējo ainu par atsevišķo aspektu īpatsvaru Latvijas iedzīvotāju dzīves kvalitātes vērtējumā – indeksā.

Aicinām Jūs izteikt savu vērtējumu (tabula 1.) par tabulā minēto deviņu dzīves kvalitātes aspektu īpatsvaru procentos (īpatsvaru summa = 100%) Latvijas iedzīvotāju dzīves kvalitātes indeksā.

Katra aspekta skaitliskam novērtējumam ir izvēlēti kritēriji, kuru skaitliskās vērtības regulāri sniedz Centrālā statistikas pārvalde. Šie paši kritēriji tiek izvirzīti arī kā Nacionālā attīstības plāna izpildes vērtējuma kritēriji.

Tabula 1

Dzīves kvalitātes aspektu īpatsvari Latvijas iedzīvotājiem

	<i>Dzīves kvalitātes aspekti</i>	<i>Īpatsvars</i>
Dzīves kvalitāte	Materiālā labklājība%
	Nodarbinātība, iespēja iesaistīties darba tirgū%
	Veselība, sociālā drošība%
	Izglītība, zināšanu līmenis%
	Fiziskā drošība%
	Mājoklis%
	Ģimene%
	Iekļaušanās procesos, līdzdalība%
	Pilnvērtīga atpūta%
	<i>Kopā</i>	100 %

Vairumu aspektu raksturo viens kritērijs, taču darba grupa uzskata, ka trīs aspektu pilnīgai raksturošanai nepieciešami vairāki kritēriji. Tāpēc aicinām izvērtēt (tabulas 2.) atsevišķo kritēriju nozīmību viena atsevišķa aspekta vērtēšanā. Katram kritērijam jāpiešķir viņa “svara koeficients”, ar kuru tiks reizināta šī kritērija normalizētā skaitliskā vērtība. Katra aspekta maznozīmīgākajam, pēc Jūsu domām, kritērijam piešķiriet koeficientu “1”, tātad pārējiem kritērijiem tas būs attiecīgi lielāks.

Tabulas 2.

Atsevišķu dzīves kvalitātes aspektu novērtēšanas kritēriju svara koeficienti

<i>Dzīves kvalitātes aspekts</i>	<i>Aspekta novērtēšanas kritēriji</i>	<i>Svara koeficients</i>
Materiālā labklājība	Ienākumi vidēji mēnesī uz 1 saimes locekli
	Ienākumi no budžeta fondiem (izglītība, veselība, kultūra, transports, utt.) vidēji mēnesī uz 1 saimes locekli
	Inflācija gada laikā

<i>Dzīves kvalitātes aspekts</i>	<i>Aspekta novērtēšanas kritēriji</i>	<i>Svara koeficients</i>
Izglītība, zināšanu līmenis	Iedzīvotāju iegūtās izglītības līmenis
	Mācībās iesaistījušos jauniešu procentu 7-24 gadu vecumā
	Iedzīvotāju procentu (25-64 gadu vecumā), kas ieguvuši kādu izglītību/zināšanas pēdējo četru nedēļu laikā

<i>Dzīves kvalitātes aspekts</i>	<i>Aspekta novērtēšanas kritēriji</i>	<i>Svara koeficients</i>
Fiziskā drošība	Noziedzīgo nodarījumu skaits uz 100 000 iedzīvotājiem
	Cietušo skaits no ārējiem cēloņiem (transporta negadījumi, slepkavības, ugunsgrēki, u.c.) uz 100 000 iedzīvotājiem

Iedzīvotāju izglītības līmeni darba grupa uzskata par īpaši nozīmīgu izvēlētajam izaugsmes modelim, kas balstīts uz zināšanu izmantošanu. Nav piemērojams vienkāršs vērtējums bez sadalījuma pa izglītības līmeņiem. Tāpēc aicinām izvērtēt (tabula 3.) atsevišķo izglītības līmeņu nozīmīgumu kopējā kritērijā, nosakot svara koeficientus šo līmeni ieguvušo iedzīvotāju daudzumam (šajā gadījumā mēs jau esam piešķirušī pamatizglītībai koeficientu “1”).

Tabula 3.

Iedzīvotāju izglītības līmeņu svara koeficienti

<i>Izglītības aspekta kritērijs</i>	<i>Izglītības līmeņu kritērija</i>	<i>Svara koeficients</i>
Iedzīvotāju iegūtās izglītības līmenis	Iedzīvotāju procentu (15-74 gadu vecumā) ar iegūto pamatizglītību	1
	Iedzīvotāju procentu (15-74 gadu vecumā) ar iegūto vidējo izglītību
	Iedzīvotāju procentu (15-74 gadu vecumā) ar iegūto augstāko izglītību

Darba grupa uzskata arī par nepieciešamu specificēt cietušos fiziskās drošības aspekta izvērtēšanai, pēc mūsu domām ļoti būtiska ir atšķirība starp ievainotu un bojā gājušu cilvēku. Mēs saprotam, ka cilvēciski ir ļoti sarežģīti skaitliski definēt šo attiecību, un tomēr kvantitatīvai izvērtēšanai tas ir nepieciešams. Tāpēc aicinām izvērtēt (tabula 4.) šo attiecību nosakot svara koeficientus negadījumos mirušo skaitam (arī šajā gadījumā mēs jau esam ievainoto skaitam piešķīruši koeficientu "1").

Tabula 4.

Cietušo dalījums fiziskās drošības aspektā

<i>Fiziskās drošības aspekta kritērijs</i>	<i>Cietušo sadalījums kritērijā</i>	<i>Svara koeficients</i>
Cietušo skaits no ārējiem cēloņiem	Ievainoto skaits no ārējiem cēloņiem uz 100 000 iedzīvotājiem	1
	Mirušo skaits no ārējiem cēloņiem uz 100 000 iedzīvotājiem

Ja Jūs uzskatiet par nepieciešamu dzīves kvalitātes novērtējumam pievienot 1. tabulā minētajiem aspektiem vēl kādu aspektu, lūdzu ierakstiet to tabulā 5., norādot tā vēlamo īpatsvaru procentos un kritēriju, ar ko mērīt piedāvāto aspektu. Kritēriju jāizvēlas no kāda Centrālās statistikas pārvaldes regulārā apsekojuma, tādējādi padarot praktiski iespējamus regulārus aprēķinus.

Tabula 5.

Papildus piedāvātie dzīves kvalitātes novērtēšanas aspekti

<i>Aspekts</i>	<i>Īpatsvars (% no dzīves kvalitātes)</i>	<i>Kritērijs (no Centrālās statistikas pārvaldes regulārajiem apsekojumiem)</i>
%	
%	

Lūdzam aizpildīto anketu atsūtīt pa e-pastu darba grupas koordinātoram Edvīnam Karnītim: Edvins.Karnitis@sprk.gov.lv

Atsūtīto datu anonimitāti garantējam, informācija tiks izmantota tikai statistiskai apstrādei.